

М.Є. Лутай

*канд. історичних наук, доцент, Житомирський державний
університет імені Івана Франка*

ЕСЕРІВСЬКА КОНТРРЕВОЛЮЦІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ НА ЖИТОМИРЩИНІ: міф чи реальність?

10 травня 1938 р. рішенням трійки при Житомирському обласному управлінні НКВС було засуджено до вищої міри покарання - розстрілу 50 громадян - жителів Житомира і області. Переважна більшість засуджених - 39 осіб - мешканці Любарського району, 6 осіб - інших районів області, 5 чоловік - жителі Житомира. Серед засуджених було 43 українці, 5 євреїв, 2 росіян. В основному це були малограмотні люди. Серед них лише один агроном, один вчитель, один лікар, один завідувач дитбудинку, один кровельщик, один дорожний десятник, один столяр, один чинбар, тридцять п'ять чоловік - колгоспники [1].

Усі вони звинувачувалися у тому, що нібито були учасниками антирадянської есерівської організації, яка «діяла» на Волині ще в роки громадянської війни і очолював її губернський комітет у складі кількох осіб. У 1919-1920 рр. члени цієї організації формально нібито відмовились від есерівських поглядів і перейшли у глибоке підпілля. В 1924 р. за дорученням члена ЦК ЛСР України Шелоніна в Житомирі був відновлений губернський комітет лівих есерів у складі Юр'єва-Бика, Гівенталь-Зоріна, Полишаєва і інших, які «очолили» керівництво есерівським підпіллям Волині. Вони «залучили» до своєї діяльності людей з антирадянськими політичними поглядами, колишніх петлюрівців, куркулів і інших громадян, які, нібито, вороже ставилися до радянської влади. У 1929-1930 р. «підпільним комітетом» есерівської організації на території Житомирської області були «створені» районні есерівські комітети в Коростенському і Любарському районах, військово-повстанські загони в Житомирському, Баранівському, Володарськ-Волинському, Любарському, Потіївському, Черняхівському і Чуднівському районах загальною чисельністю понад 450 чоловік.

Учасники цієї організації нібито «організували» кулацько-петлюрівські виступи, терористичні акти проти керівників партії і радянського уряду (не вказано де, коли, проти кого конкретно), намагались повалити радянську владу. Своєю «злочинну» діяльність вони «планували» спільно з іншими антирадянськими об'єднаннями - меншовиками, троцькістами, націоналістами і розраховували на підтримку іноземної інтервенції [2].

Вражає абсурдність логіки слідчих. Якою контрреволюційною діяльністю могли займатись прості, малограмотні люди, переважна більшість яких жила в селі і була зайнята працею на землі. Селяни-гречкосії, селяни-хлібороби, вони були зайняті лише думкою про хліб, про те як обробити землю, виростити хліб, прогодувати сім'ю, виховати дітей. Вони були далекі від політики, навіть уяви не мали хто такі есери, мабуть цей термін вперше почули на допитах. Але треба було ув'язнювати, розстрілювати... Адже 31 липня 1937 року ЦК ВКП(б) затвердив наказ Єжова місцевим органам НКВС, згідно з яким за чотири місяці поточного року необхідно було репресувати 268 950 чоловік, з них – негайно знищити 75950 чоловік [3]. План потрібно було виконувати і органи НКВС взяли до роботи. За влучним висловом американського дослідника Роберта Конквеста «республіка стала вотчиною НКВС». Почався пошук і «викриття», різноманітних «контрреволюційних» організацій і блоків, масові арешти безневинних людей.

Протягом 1930-1941 р. в Україні було «виявлено» понад 100 різних «центрів», «блоків», «організацій». Лише в Житомирській області з 1 жовтня 1937 року до 15 лютого 1938 року було «викрито» і ліквідовано 19 «націоналістичних контрреволюційних організацій» і 27 «повстанських груп» [4].

За свідченням начальника Житомирського УНКВС Г.М. В'яткіна, лише за 1937 р. і частину 1938 року в Житомирській області було репресовано більше ніж 20 000 чоловік, у

в'язницях УНКВС утримувалося не менше ніж 3-4 тисячі. В'яткін на допиті у 1939 році засвідчив, що у вересні 1937 року отримав від республіканського керівництва НКВС вказівку слідуючого змісту: «Поезжай сейчас же организуй тройку и нужно стрелять не меньше 500 человек в день с таким расчетом чтобы все это закончить в максимально короткий срок» [5].

Як показали матеріали перевірки цієї справи, згідно зі статтею 370 КПК УРСР в 1956-1958 рр., масові арешти громадян у 1937-1938 рр. проводилися безпідставно, при відсутності на заарештованих матеріалів про їх контрреволюційну діяльність чи приналежність до есерівської контрреволюційної організації.

На всіх звинувачених у цій справі в 1938 р. були складені списки і додані негативні довідки - характеристики. Це засвідчив допитаний у грудні 1957 р. І.М. Стельмах, який у 1938 р. працював секретарем сільради. Він показав, що довідки на заарештованих видавались сільрадою на вимогу співробітників Любарського РВ НКВС Кобернюка, Леонова, Лелямко і заздалегідь вказували, що вони повинні бути компрометуючого характеру. Крім того, щоб отримати необхідні докази вини, заарештованих піддавали тортурам, їх жорстоко били, викликали на допити по 20-30 разів. Про це свідчать архівні документи на колишніх співробітників НКВС, засуджених у 1939 році до вищої міри покарання. Так, начальник 4-го відділу НКВС по Житомирській області Леснов на допиті засвідчив: „ ...Подтверждаю что Юрьев-Бык был арестован, как бывший эсер без наличия материалов о его к/р деятельности и после того, как Вяткин (начальник НКВС по области) и я избили его, то он дал показания о к/р эсеровском подполье в Житомире и по его показаниям было арестовано 60 человек, как участников к/р организации. Эти данные ничем не проверялись и лица были арестованы" ... [6].

Перевірка матеріалів Центрального Державного Історичного архіву СРСР і Центрального Державного архіву Радянської Армії підтвердила, що ніяких даних про причетність вищеназваних осіб до антирадянської есерівської партії немає.

Таким чином, ніякої контрреволюційної есерівської організації і військово - повстанських загонів на території Житомирської області не було і всі 50 осіб по цій справі були засуджені безпідставно.

Військовий трибунал Прикарпатського військового округу, розглянувши 25 лютого 1958 року протест військового прокурора на постанову трійки при Житомирському УНКВС від 10 травня 1938 року згідно з рішенням якої було розстріляно 50 громадян нашої області постановив: «Рішення трійки від 10 травня 1938 року відмінити і карну справу припинити за відсутністю складу злочину» [7].

...Через 20 років(!) справедливість перемогла, безневинно засудженим і розстріляним 50 громадянам повернуто чесне ім'я, вони реабілітовані посмертно. І хоча їхні кати понесли заслужену кару, та не стало легше рідним і близьким, бо ніхто і ніколи не поверне їм батьків, братів, синів...

Джерела та література:

1. Державний архів Житомирської області. Ф. Р-5013, оп. 1, спр.6376-П, арк. 310-315.
2. Державний архів Житомирської області. Ф. Р-5013, оп. 1, спр.6376-П, арк.Т.1 414-473.
3. Історія України. Нове бачення У двох томах. Т.2. - К. 1991 -С.251.
4. Бойко О.Д. Історія України. - К. 1999. -С. 365
5. Державний архів Житомирської області. Ф.р-5013, оп.1, спр.5411-П, т.19, арк.405.
6. Державний архів Житомирської області. Ф.р-5013, оп.1, спр. 6378-П, арк.. 324.
7. Державний архів Житомирської області. Ф.р-5013, оп.1, спр. 6378-П, арк. 325-327.